

Przewodnik po ocenianiu zróżnicowanym

Podstawy oceniania zróżnicowanego

Proces oceniania w grupie uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami i możliwościami edukacyjnymi wymaga uwzględnienia zarówno potrzeb grupy, jak i indywidualnej sytuacji każdego ucznia. Ten aspekt oceniania niejednokrotnie stanowi dużą trudność nie tylko dla nauczycieli, ale i dla uczniów. W przygotowanym materiale przyjrzymy się ocenianiu właśnie z tych dwóch perspektyw.

Perspektywa nauczycielska w ocenianiu to przestrzeganie przepisów prawa oraz procedur zapewniających odpowiednie wsparcie dla uczniów. To także właściwe planowanie procesu edukacyjnego, wnikliwe rozpoznawanie potrzeb i umiejętności uczniów oraz stosowanie zróżnicowanych sposobów oceniania efektów uczniowskiej pracy.

Dla uczniów ważne jest, aby ocenianie było sprawiedliwe i uczciwe. W tym kontekście istotne jest unikanie zbędnej rywalizacji i rankingu ocen, w zamian zaś częstsze stosowanie informacji zwrotnej, samooceny czy oceny rówieśniczej. Tak rozumiane ocenianie współbrzmi z odpowiedzialnością, podmiotowością i uczniowską autonomią.

Uwzględnianie obu perspektyw w ocenianiu jest kluczowym elementem tworzenia inkluzyjnego i efektywnego środowiska edukacyjnego. To ważny krok w kierunku zapewnienia uczniom wszechstronnego rozwoju oraz promowanie prawdziwego zrozumienia i zainteresowania nauką. Umożliwia także, a może przede wszystkim, doświadczanie pozytywnego podejścia do rozwijania wiedzy i umiejętności.

Badania dotyczące skuteczności i wpływu zróżnicowanych form oceniania na proces nauczania i uczenia się prowadzone są na całym świecie. Oto kilka najważniejszych wniosków dotyczących procesu oceniania:

Zróżnicowanie sposobów oceniania. Ocenianie uczniów powinno być wszechstronne i uwzględniać różnorodne aspekty osiągnięć uczniów, takie jak: wiedza, umiejętności praktyczne, postawy i zaangażowanie. Niezbędne jest unikanie jednostronnej oceny opartej tylko na wynikach testów (Black, Wiliam, 1998).

Wpływ formy oceny na motywację uczniów. Forma oceny może wpływać na motywację uczniów. Ocenianie kształtujące, które koncentruje się na wspieraniu rozwoju i informowaniu o postępach, jest bardziej motywujące niż ocenianie sumujące, które jest skupione na przypisywaniu ocen na końcu procesu uczenia (Hattie, Timperley, 2007).

Ocena jako narzędzie diagnozy potrzeb edukacyjnych. Ocena może być skutecznym narzędziem do diagnozowania indywidualnych potrzeb uczniów i dostosowywania nauczania do tych potrzeb. Ważne jest spersonalizowane podejście do oceny (Brookhart, 2013).

Efektywność samooceny i oceny rówieśniczej. Samodzielna ocena uczniów (self-assessment) oraz ocena dokonywana przez rówieśników (peer assessment) mogą być skutecznymi narzędziami w procesie uczenia się. Pomagają one uczniom lepiej zrozumieć swoje mocne strony i obszary rozwoju (Topping, 2009).

Oceniając w szkole zgodnie z systemem oceniania, warto zwrócić uwagę na kilka kluczowych zagadnień, na podstawie których jest on zbudowany.

Dobra znajomość dziecka i prawa

Wiedzę o ocenianiu powinni mieć w szkole nie tylko nauczyciele poszczególnych przedmiotów, lecz także szkolni specjaliści i nauczyciele współorganizujący, zwłaszcza, że ci ostatni uczestniczą w sposób bezpośredni w ocenianiu uczniów.

Nauczyciele, myśląc o ocenianiu, zwłaszcza ocenianiu w klasie zróżnicowanej, muszą pamiętać o 2 niezwykle ważnych aspektach:

Po pierwsze:

- muszą bardzo dobrze poznać swoich uczniów: ich potrzeby, możliwości, zdolności.

Po drugie:

- muszą zadbać o bardzo dobrą znajomość prawa oświatowego w zakresie oceniania.

Z jakiego powodu?

W trosce o swoich uczniów, ale też w trosce o siebie – o własne poczucie uczciwego, rzetelnego oceniania.

Jak spełnić pierwszy warunek?

Należy wykorzystać sprawdzoną w szkole, często używaną przez nauczycieli, metodę obserwacji. Porozmawiać z rodzicami, innymi nauczycielami, szkolnymi specjalistami, jeśli znają ucznia, i dokładnie przeanalizować tzw. teczkę ucznia, czyli dokumentowanie przez szkołę wszystkich działań i czynności w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej czy kształcenia specjalnego. Niezbędne jest wnikliwe przeczytanie opinii, orzeczenia, jeśli uczeń je posiada, a może zaświadczenia lekarskiego bądź innego dokumentu, który opisuje funkcjonowanie dziecka.

To pierwsza, podstawowa rzecz, którą musi zrobić nauczyciel. Na podstawie zebranych informacji określa się możliwości ucznia, żeby dostosować zarówno proces nauczania, jak i oceniania.

A drugi warunek?

Drugim warunkiem jest konieczność bardzo dobrej znajomości prawa oświatowego w zakresie oceniania.

Ocenianie uczniów w polskich szkołach regulują, w szczególności, przepisy rozdziału 3a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2022 r., poz. 2230 ze zm.) oraz rozporządzenia wykonawcze Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 373 ze zm.).

Rozporządzenie w sprawie w sprawie oceniania w szkołach artystycznych wydał także Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest to Rozporządzenie Ministra

Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w publicznych szkołach artystycznych (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 147).

Przepisy wskazują systemowe rozwiązania w zakresie oceniania (w tym np. sześciostopniową skalę ocen, oceny zachowania, procedury w przypadku wnoszenia zastrzeżeń do ustalonej oceny czy wyników egzaminów poprawkowych bądź klasyfikacyjnych), ale też dają szkołom bardzo dużą autonomię w ocenianiu wewnętrznym.

Tu wspomnieć należy, co podlega ocenianiu w szkole, ponieważ nie zawsze jest to oczywiste dla uczniów, ich rodziców, a także samych nauczycieli.

Wymagania Edukacyjne

Warto wiedzieć, że punktem odniesienia w ocenianiu, jak mówi prawo, są wymagania edukacyjne.

„Ocenianie polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do:

- wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia i kryteriów weryfikacji w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania;
- wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania – w przypadku dodatkowych zajęć edukacyjnych”(art. 44b ust. 3) na podstawie Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2022 r., poz. 2230 ze zm.).

W przypadku zachowania, wychowawca oddziału i nauczyciele oraz uczniowie danego oddziału rozpoznają stopień respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych oraz obowiązków określonych w statucie szkoły (art. 44b ust. 4) na podstawie Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2022 r., poz. 2230 ze zm.).

Nauczyciel ma także obowiązek informacyjny związany z ocenianiem. Skoro ma ocenić poziom i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności, wystawiając śródroczną i roczną ocenę klasyfikacyjną oraz oceniając zachowanie ucznia, musi powiedzieć uczniowi, ale też jego rodzicom, jak będzie to robił.

Co to oznacza w praktyce?

Jest to poinformowanie ucznia, na jakich warunkach i w jaki sposób będzie otrzymywał oceny z zajęć edukacyjnych i jak ocenianie będzie jego zachowanie.

Zwłaszcza, że ten obowiązek także wynika z przepisów prawa.

„Nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców o:

- wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania;
- sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów;
- warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych.

Analogicznie, wychowawca oddziału na początku każdego roku szkolnego informuje uczniów oraz ich rodziców o:

- warunkach i sposobie oraz kryteriach oceniania zachowania;
- warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania”, zgodnie z treścią art. 44b ust. 8 i 9 USO (Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. , Dz.U. z 2022 r., poz. 2230 ze zm.).

Uczeń ma wiedzieć, jakie wymagania musi spełnić, aby otrzymać daną ocenę i jak nauczyciel będzie je weryfikował.

Niezgodne z prawem jest oczekiwanie od uczniów na ocenę celującą opanowania treści wykraczających poza podstawę programową. Nauczyciel nie jest uprawniony do stawiania takich warunków. A nierzadko takie zapisy znajdują się w szkolnych statutach, w warunkach i sposobie oceniania wewnątrzszkolnego.

W dostosowaniu wymagań edukacyjnych duża rolę odegrać mogą właśnie szkolni specjaliści, którzy znają uwarunkowania funkcjonowania ucznia np. z niepełnosprawnością. Wskazany jest włączanie się specjalistów w ustalanie warunków i sposobu oceniania uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi.

Czy o tym pamiętają nauczyciele?

Jeśli nauczyciel ocenia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkole podstawowej lub z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi w szkole przysposabiającej do pracy, jest obowiązany znać rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego, czyli Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356 ze zm.).

Otóż w tym akcie prawnym oraz w podstawach programowych, dotyczących tych grup uczniów, nauczyciel znajdzie wiele informacji dotyczących oceniania.

Nauczyciel dowie się z tego rozporządzenia, m.in. że szkoła ma obowiązek stosowania w edukacji uczniów racjonalnych usprawnień, o których mowa w artykule 24 „Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych”, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169).

To w nim znajdzie także informację, że w procesie oceny i planowania działań ważny jest głos ucznia, adekwatnie do jego możliwości.

To z tego aktu prawnego nauczyciel dowie się również, że ocenianie bieżące funkcjonowania ucznia prowadzone jest podczas spotkań zespołu nauczycieli i specjalistów pracujących z tym uczniem. Tego samego zespołu, który dokonuje

wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia i opracowuje indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny.

Warto również pamiętać, że osiągnięcia w poszczególnych sferach oddziaływań pedagogicznych i rewalidacyjnych są planowane indywidualnie.

Co to w praktyce oznacza dla oceniania?

Jeśli indywidualnie stawiasz cele i dostosowujesz wymagania do możliwości dziecka z niepełnosprawnością, także indywidualnie oceniasz ich osiągnięcie.

Gdy nauczyciel zaobserwuje trudności ucznia, może zaproponować zorganizowanie mu zajęć rozwijających umiejętności uczenia się. To jedna z form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, o której także mówią przepisy prawa (§ 6.ust. 2 pkt 3) w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 1798).

Ocena to nie tylko stopień

W wielu szkołach uważa się, że jedyną, dopuszczalną formą oceny jest stopień. A przecież nauczyciele mogą oceniać, wykorzystując wspólnie wypracowane prawo wewnętrzne. Każda szkoła, mając na uwadze uczniów, którzy do niej uczęszczają, może ustalić własne, najlepsze dla tych uczniów, warunki i sposoby oceniania wewnątrzszkolnego.

Następnie opisać szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego w statucie szkoły (art.98 ust.1 pkt.8) w Ustawie z dnia 14 grudnia 2017 r. Prawo oświatowe (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 900 ze zm.).

Nauczyciele, w ramach oceniania wewnętrznego, mają możliwość opisowego oceniania każdego ucznia, nie tylko w klasach I-III szkoły podstawowej. Mogą wyrażać ocenę w różnej formie (stopniem, komentarzem ustnym, pisemnym, obrazem).

Prawo także do tego zachęca. Począwszy od klasy IV szkoły podstawowej:

- oceny bieżące i śródroczne oceny klasyfikacyjne z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęć, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 13 ust. 3 (Podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów), a także śródroczna ocena klasyfikacyjna zachowania są ustalane w sposób określony w statucie szkoły;
- roczne oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych oraz roczna ocena klasyfikacyjna zachowania są ustalane według skali określonej w przepisach wydanych na podstawie art. 44zb. 4 (Rozporządzenie w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w szkołach publicznych).

Począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, oceny bieżące oraz śródroczne i roczne oceny klasyfikacyjne ze wszystkich albo wybranych obowiązkowych lub dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęć podtrzymujących poczucie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów, a także śródroczna i roczna ocena klasyfikacyjna zachowania mogą być ocenami opisowymi, jeżeli statut szkoły tak przewiduje.

W takim przypadku roczne oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych oraz roczna ocena klasyfikacyjna zachowania są ustalane również według skali określonej w przepisach prawa, tj. oceny od 6 do 1 oraz zachowania: wzorowego, bardzo dobrego, dobrego, poprawnego, nieodpowiednie go lub naganego.

Końcowe oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych oraz końcowa ocena klasyfikacyjna z zachowania są wyrażane według skali określonej w przepisach rozporządzenia w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania w szkołach publicznych (art. 44i. ust. 3-5).

Prawo nie przeszkadza. A jego znajomość zwiększa poczucie bezpieczeństwa samego nauczyciela. Co więcej, daje nauczycielom dużą autonomię i zachęca do kreatywnych rozwiązań w zakresie oceniania na poziomie szkoły.

Cele oceniania wewnątrzszkolnego

Przepisy prawa, o czym warto pamiętać, wymieniają cele oceniania wewnątrzszkolnego, zwracając uwagę na informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć i postępach, jakie zrobił oraz jego zachowaniu, co jednoznacznie wskazuje

na to, że ocenianie ma być wsparciem dla ucznia i czynnikiem motywującym go do pracy.

Przepisy zwracają ponadto uwagę na obowiązek informowania rodziców ucznia zarówno o postępach, jak i o trudnościach ich dziecka w nauce i zachowaniu.

„Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego, które ma na celu:

- informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie;
- udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć;
- udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju;
- motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu;
- dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia;
- umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej” (Art. 44b ust. 5.) w Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tj. Dz.U. z 2022 r., poz. 2230 ze zm.).

1. Zaczynij od przeanalizowania zapisów w statucie dotyczących oceniania.
2. Sprawdź, czy są one zgodne z aktualnymi przepisami.
3. Zwróć szczególną uwagę na warunki i sposób oceniania w kontekście uczniów ze zróznicowanymi potrzebami edukacyjnymi.

Indywidualizacja pracy z uczniem i dostosowanie wymagań

Skoro nauczyciel ocenia poziom opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w odniesieniu do wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanego programu nauczania, ma wobec niektórych grup uczniów określone prawem zobowiązania.

„Nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na zajęciach edukacyjnych odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.

Nauczyciel jest obowiązany dostosować wymagania edukacyjne (...) do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, w przypadkach określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 44zb” (dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, indywidualnego nauczania, opinie poradni psychologiczno-pedagogicznej, zaświadczenie lekarskie oraz dla uczniów, w przypadku których nauczyciele dokonali rozpoznania potrzeby dostosowania wymagań edukacyjnych) (art. 44c) zapisy te znajdujemy w Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tj. Dz.U. z 2022 r., poz. 2230 ze zm.).

Jest to szczególnie ważne w ocenianiu w klasie zróżnicowanej. I do tego, jak widać, zobowiązuje nauczycieli prawo.

Jeśli indywidualizujesz pracę z uczniem, dostosowujesz dla niego wymagania edukacyjne, masz obowiązek dostosować także ocenianie jego postępów.

Trzy rodzaje oceniania

W ocenianiu warto zwrócić uwagę na 3 etapy, które pozwalają na rzetelną ocenę wiedzy i umiejętności uczniów.

Ocena wstępna

Ocena wstępna występuje na początku realizacji danej lekcji/ cyklu lekcji. Pozwala na stwierdzenie, co uczniowie i wiedzą już na dany temat, co potrafią zrobić. Oceniając wstępnie uczniów, nauczyciel może zaprojektować przebieg lekcji lub cyklu lekcji,

dzielić uczniów na grupy, przydzielać odpowiednio zadania do realizacji, które będą w sferze najbliższego rozwoju, dzięki czemu pozwolą na realizację z powodzeniem procesu uczenia się. Wyniki oceny wstępnej określają punkt wyjścia oraz kształtują przebieg procesu nauczania–uczenia się.

Ocena bieżąca

Według rozporządzenia w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów celem oceniania bieżącego jest monitorowanie codziennej pracy ucznia przez nauczyciela, bieżąca podpowiedź, wskazówka, która pomoże mu w uczeniu się, w poprawianiu błędów, w osiąganiu sukcesu. Nauczyciel ma wskazać uczniowi, co zrobił dobrze i jak ma się dalej uczyć. Dokładnie tak definiuje to przepis:

„Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć” (§ 12) w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 373 ze zm.).

Zróżnicowana ocena bieżąca w trakcie lekcji, monitorująca efekty uczenia i uczenia się daje informację zwrotną nauczycielom i uczniom oraz pozwala kształtować, modyfikować proces nauczania–uczenia się, dostosowując go do potrzeb uczniów.

Ocena sumująca

Oczywistym jest, że w szkole przychodzi także czas na podsumowanie. Ocenianie, które możemy nazwać sumującym, także jest umocowane w prawie – w zależności od tego, o jakiej ocenie będziemy mówić – w prawie wewnętrznym bądź w przepisach ustawy czy rozporządzenia. To ocena roczna, śródroczna, ale też np. ocena za zrealizowany dział programu. To może być np. stopień szkolny, suma punktów, czasem procent albo kilkuzdaniowa informacja opisowa.

Warto zastanowić się, czy nie zmienić np. stopnia za sprawdzian, klasówkę

w wartościującą i wspierającą informację opisową np.: „Znasz wszystkie zagadnienia, które omawialiśmy na lekcjach. Jedynie w jednym zadaniu równanie sprawiło ci kłopot, pomyliłeś znak. Wspólnie nad tym popracujemy”.

Ocenianie sumujące odbywa się na końcu procesu uczenia, stwierdza w jakim stopniu osiągnięcia danego ucznia/ grupy uczniów odpowiadają założonym celom dydaktycznym (celom kształcenia). Daje też informację uczniom, na ile ich wiedza i umiejętności odnoszą się do określonych przez nauczyciela kryteriów sukcesu, czyli kryteriów tego, co uczniowie powinni wiedzieć i potrafić wykonać. Poziom oceny sumującej odnosi się do wymagań edukacyjnych określonych przez nauczyciela i dostosowanych do potrzeb i możliwości danego ucznia.

Nauczyciel powinien zadbać o to, by każda ocena (niezależnie od tego, czy jest celująca, czy dostateczna) była nagrodą dla ucznia, nie wydarzeniem demotywującym.

Związek Uniwersalnego Projektowania Edukacji (UPE, ang. Universal Design for Learning, UDL) z ocenianiem

Uniwersalne Projektowanie Edukacji promuje bardziej holistyczne, zróżnicowane i skoncentrowane na uczniu podejście do oceniania, które jest dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości oraz wpływa na przebieg procesu nauczania–uczenia się. Kiedy Uniwersalne Projektowanie Edukacji jest stosowane w edukacji, ocenianie staje się bardziej zróżnicowane i skoncentrowane na uczniu. Oto jak te 3 zasady wpływają na ocenianie:

Wiele sposobów reprezentacji. Ocenianie może obejmować różnorodne metody i narzędzia. Na przykład uczniowie mogą być oceniani za pomocą tradycyjnych testów, prezentacji multimedialnych, projektów praktycznych itp. Pozwala to na uwzględnienie różnorodnych stylów uczenia się.

Wiele sposobów działania i ekspresji. Uczniowie mogą swobodnie wybrać, w jaki sposób chcą przedstawić swoją wiedzę. To może prowadzić do bardziej

autentycznego i głębokiego uczenia się. Na przykład, zamiast tradycyjnej pracy pisemnej, uczniowie mogliby tworzyć film, podcast, prezentację czy portfolio.

Wiele sposobów zaangażowania. Ocenianie może być bardziej skoncentrowane na procesie niż na efekcie końcowym. Na przykład ocena może dawać informacje zwrotne i wpływać na dalsze efekty procesu uczenia się, a nie tylko koncentrować się na efekcie.

Różne perspektywy w procesie oceniania

Świadomość nauczycieli, iż w ocenianiu konieczne jest różnorodne podejście w zależności od celów edukacyjnych oraz potrzeb uczniów, oznacza zgodę na to, że taką samą ocenę mogą otrzymać uczniowie, którzy będą reprezentowali różne sposoby prezentowania wiedzy, działania czy ekspresji. Wszystko zależy od indywidualnej sytuacji danego ucznia, od jego potrzeb i możliwości. Ale również od tego, jak wcześniej zostały określone wymagania edukacyjne stawiane danemu uczniowi.

Kluczem do zróżnicowanego nauczania i oceniania, jest ciągły namysł, nad tym:
Czego nauczyciel uczy?
Co konkretny uczeń powinien wiedzieć i potrafić zrobić?

Poszukując odpowiedzi na powyższe pytania, należy odnieść się do zasad UDL i programu, który nauczyciel postanowili zrealizować w ramach danego przedmiotu.

W programie nauczania należy szukać tego, co nauczyciel chciałby przekazać lekcji, co autorzy podstawy programowej czy autorzy programu chcieliby, aby uczniowie wiedzieli i umieli. Wybrany program służy do opracowania zindywidualizowanych wymagań edukacyjnych i zróżnicowanych form sprawdzania wyników pracy.

Warto jednak zwrócić uwagę, iż na tym etapie, sprawdzenie poziomu opanowania wiedzy i umiejętności (czyli wymagań programowych) może być trudne, a nawet błędne czy niemożliwe. Może się bowiem okazać, iż:

- z niektórymi rzeczami nie uda się zdążyć;
- niektóre treści będzie trzeba rozszerzyć, chociaż nie było tego w planie;
- niektóre zagadnienia trzeba będzie nadmiernie uprościć, chociaż należałoby powiedzieć o nich coś więcej;
- niektóre pojęcia, o których była mowa na lekcji uczniowie dobrze opanowali, a inne opanowali słabo;
- niektóre rzeczy rozumieją poprawnie, a innym nadają błędne znaczenie.

W takiej sytuacji pierwotnie zamierzony program musi zostać zmodyfikowany. Może się wówczas okazać, że nauczyciel nie będzie w stanie sprawdzić poziomu opanowania wszystkiego, czego zamierzał nauczyć.

Ten fakt ma daleko idące konsekwencje.

Jeśli nauczyciel chce wiedzieć, co oceniać, to warto odwrócić tradycyjny schemat, który promuje: realizację lekcji po lekcji, a następnie robienie klasówki.

Proces oceniania należy rozpocząć od zastanowienia się nad tym:

- Co i jak będzie przez nauczyciela sprawdzane po kolejnych partiach materiału i na zakończenie procesu uczenia?
- Co najważniejszego w danym dziale nauczyciel chce przekazać uczniom?
- Jakie będą mierzalne efekty tego, że uczniowie, po określonej liczbie lekcji, osiągnęli cele?

Dzięki temu, że nauczyciel na początku lekcji założy, co uczniowie powinni wiedzieć na końcu lekcji, to w trakcie lekcji może koncentrować się na tych umiejętnościach, które potem będą sprawdzane.

To jednak nie wystarczy. Ważne jest, aby po ustaleniu celów nauczania dostosować formy sprawdzania wiedzy. Inna forma będzie przecież adekwatna dla ucznia z trudnościami w mówieniu, a inna – dla ucznia zdolnego. Dla jednego można zaplanować stałe monitorowanie wiedzy, a dla drugiego ocenę sumującą po wykonaniu określonych zadań. Wiedza o zróżnicowanych możliwościach

i potrzebach uczniów pozwoli zdecydować, co jest dla nich indywidualnie ważne i co jest krokiem milowym w dochodzeniu do ich celu. A to już moment, w którym można zaprojektować dowody na to, czego uczniowie się nauczyli. Może się wówczas okazać, że dla ucznia zdolnego projekt będzie najlepszą formą zaprezentowania jego umiejętności i wiedzy. Natomiast dla ucznia z niepełnosprawnością intelektualną takim dowodem okaże się test pytań zamkniętych.

Oceniając w ten sposób, można realizować ideę przygotowywania uczniów do egzaminu wewnętrznego, zgodnego z ich indywidualnymi potrzebami i możliwościami.

Stopień a informacja zwrotna

Opisowa informacja zwrotna ma istotne znaczenie w procesie oceniania. Jednak, żeby uczeń z niej korzystał w celu poprawiania swoich wyników edukacyjnych, nauczyciel musi go do tego przygotować. Musi pokazać uczniowi, jak korzystać z informacji zwrotnej nie tylko w postaci stopnia. Udzielając informacji zwrotnej, nauczyciele powinni pamiętać o kilku kluczowych zasadach.

Po pierwsze:

Informację zwrotną kierować bezpośrednio do konkretnego ucznia czy grupy uczniów.

Po drugie:

Poinformować, co będzie podlegało ocenie i tylko do tego odnosić się w informacji zwrotnej.

Po trzecie:

Koncentrować się na wskazaniu uczniowi dobrze wykonanych zadań/zadania/części zadania, czyli oceniać pracę, nie ucznia.

Nie mówić np.: „znowu źle”, „w dalszym ciągu nic nie umiesz”, „nawet takiego prostego ćwiczenia nie potrafisz”.

Komentarz dotyczący negatywnych stron jego pracy, warto przekazywać uczniowi na osobności.

Przekaż:

- istotne dla ucznia informacje;
- odwołaj się do przykładów z jego pracy i nie krytykuj.

Często nauczyciele rezygnują w ocenianiu bieżącym z informacji zwrotnej ustnej, bowiem wychodzą z założenia, że lepiej jest, jeśli ocena została zapisana w zeszytzie ucznia. A przecież taka informacja może mieć różne formy.

Może być:

- pisemna;
- ustna;
- adresowana do jednego ucznia, grupy czy klasy.

Czasem do stosowania informacji zwrotnej zniechęca nauczycieli poczucie, że uczniowie z niej w pełni nie korzystają. I może tak się zdarzać, jeśli informacja pisemna, szczegółowa analiza pracy jest połączona ze stopniem. Wobec mocy, jaką ma stopień, informacja zwrotna jest zazwyczaj lekceważona.

W klasach zróżnicowanych można przyjąć założenie, że lepiej systematycznie i często oceniać kształtującą za pomocą informacji zwrotnych i opisu, a stopniem tylko na koniec procesu nauczania–uczenia się, podsumowując dział czy większy temat itp.

Biorąc pod uwagę tak wiele korzyści, jakie w ocenianiu bieżącym przynosi informacja zwrotna, warto aby w procesie oceniania informacje zwrotne były stałą częścią lekcji. Warto też zadbać o to, żeby nie były to tylko informacje od nauczycieli do uczniów, lecz także pomiędzy uczniami. Nauczyciele mogą tworzyć również takie warunki, w których informacja zwrotna przychodzi od uczniów do nich samych. Dzięki temu mogą modyfikować proces uczenia, dostosowując go jeszcze lepiej do potrzeb dzieci. Kultura informacji zwrotnej pozwala wszystkim – nauczycielom i uczniom – głębiej zrozumieć i docenić różnorodne formy pracy oraz modyfikować je adekwatnie

do potrzeb.

Rola samooceny w ocenianiu

Stosowanie samooceny nie jest łatwe. Wymaga wzmocnienia motywacji uczniów do uczenia się na własnych błędach oraz rozwijania umiejętności eksplorowania i zaangażowania w uczenie się. Uczniowie muszą rozumieć sens wykonywanego zadania, sposoby dochodzenia do celu i wymagania z tym związane. Wymaga pozytywnego podejścia do nauki, cierpliwości i stałej uwagi. Jest nierozdzielnie związana z ideą oceniania kształtującego. Aby wzmocnić ten proces, oprócz samooceny, warto na lekcji stwarzać inne możliwości, które mogą pomóc nie tylko rozwijać umiejętności szkolne, lecz także kompetencje życiowe i emocjonalne. Oto kilka sposobów, jak można to osiągnąć:

- Zachęcanie uczniów do identyfikowania i doceniania swoich własnych mocnych stron oraz umiejętności.
- Podnoszenie samoświadomości poprzez refleksję nad własnym postępem i osiągnięciami.
- Pomaganie w budowaniu pozytywnego wizerunku siebie i świadomości własnej wartości.
- Unikanie porównywania z innymi oraz promowanie kultury pracy zgodnej z ideą, że każdy ma własne tempo rozwoju i własne cele do osiągnięcia.
- Zachęcanie do cieszenia się procesem nauki, eksperymentowaniem i nauką na błędach, niezależnie od ostatecznych wyników.
- Podkreślanie znaczenia błędów jako części procesu nauki i naturalnego elementu rozwijania się.
- Tworzenie atmosfery wsparcia, w której uczniowie czują się akceptowani, doceniani i mają oparcie zarówno w nauczycielu, jak i od swoich kolegach.

Poprzez budowanie umiejętności samooceny, możemy zachęcić uczniów do wzięcia odpowiedzialności za swoją naukę.

Samoocena powinna przybliżać uczniów do odkrycia samych siebie i samoakceptacji. Najlepiej byłoby, gdyby pomogła ona dzieciom poczuć się komfortowo w naturalnym procesie popełniania błędów, rozumienia ich i poprawiania. W tym celu przydatne mogą okazać się proste techniki, takie jak: uczniowskie portfolio, symboliczne reprezentacje poziomu wiedzy (strzałki, kciuku, emotikony itp), metodniki. Ważne jest, aby uczniowie czuli się docenieni i wspierani w swoich wysiłkach na każdym etapie nauki.

Ocena koleżeńska i jej znaczenie w ocenianiu

Istotą ocenia w perspektywie uczniowskiej jest przekazanie części odpowiedzialności za uczenie się dzieciom/młodzieży. Jednym ze sposobów takiej odpowiedzialności jest wprowadzenie oceny koleżeńskiej. Polega ona na tym, że uczniowie na podstawie wcześniej ustalonych kryteriów oceniają pracę kolegi. Uczeń pełni funkcję oceniającego nauczyciela, recenzuje pracę innego ucznia i daje mu wskazówki.

Przygotowując uczniów do oceniania koleżeńskiego nauczyciel powinien:

- Wyjaśnić zasady i kryteria, według których uczniowie będą oceniani.
- Razem z uczniami ustalić, jakie umiejętności lub cechy powinny być oceniane.
- Przygotować listę konkretnych zachowań lub cech, które mogą być oceniane, aby uczniowie mieli jasny punkt odniesienia.
- Zapewnić uczniom narzędzia do oceny i wyjaśnić, jak dokładnie wypełniać formularze i na co zwracać uwagę podczas oceny koleżeńskiej.
- Zachęcić do otwartości i konstruktywności, a nie krytykowania.
- Udzielać odpowiedzi na ewentualne pytania lub wątpliwości uczniów na temat oceny koleżeńskiej.
- Sprawdzać, czy uczniowie wykonują ocenę zgodnie z zasadami i czy nie występują żadne problemy.
- Po zakończeniu oceny, podsumować wyniki i omówić je z uczniami.
- Zachęcać uczniów do refleksji na temat procesu oceny koleżeńskiej.

W ocenianiu koleżeńskim kluczowym elementem jest stworzenie atmosfery

wzajemnego szacunku i wsparcia. Uczniowie powinni czuć, że są częścią zespołu, który dąży do wzajemnego rozwoju i sukcesu.

Przeciwdziałanie konkurencji

Szkoła ma wpływ na kształtowanie osobowości dziecka nie tylko dzięki stosowaniu określonych form wychowania, ale także przez stwarzanie warunków do osiągania sukcesu lub przeżywania porażek. Nauka nastawiona na konkurencję odnosi się do podejścia edukacyjnego, w którym uczniowie są stawiani w sytuacjach, w których muszą rywalizować między sobą, często w celu zdobycia wysokich ocen, nagród lub prestiżu. To podejście ma swoje zalety i wady, które warto rozważyć:

Zalety nauki nastawionej na konkurencję:

- **Motywacja do osiągnięć.** Konkurencja może stanowić silny bodziec do zdobywania wiedzy i umiejętności. Wprowadza element wyzwania, który motywuje uczniów do wysiłku.
- **Rozwój umiejętności radzenia sobie w sytuacjach konkurencyjnych.** Nauka w konkurencyjnym otoczeniu może uczyć umiejętności rywalizowania, zarządzania presją i szybkiego reagowania.
- **Preparacja na rzeczywistość.** W wielu dziedzinach życia, takich jak kariera zawodowa czy życie społeczne, konkurencja jest nieunikniona. Nauka w tym kontekście może przygotować uczniów do tego, co ich czeka poza szkołą.
- **Weryfikacja poziomu osiągnięć.** Konkurencyjne testy i konkursy mogą być skutecznym narzędziem weryfikującym, które pozwala na ocenę poziomu opanowania materiału.

Wady nauki nastawionej na konkurencję:

- **Stres i presja.** Nadmierny nacisk na konkurencję może prowadzić do nadmiernego stresu i presji, co może negatywnie wpływać na zdrowie psychiczne uczniów.
- **Rywalizacja zamiast współpracy.** Koncentracja na konkurencji może zniechęcać do współpracy i budowania relacji z innymi uczniami, które są ważne dla rozwoju umiejętności społecznych.

- **Nierówność szans.** Niektórzy uczniowie mogą być naturalnie bardziej konkurencyjni lub lepiej radzić sobie z presją niż inni. To może prowadzić do nierówności w ocenach i wynikach.
- **Brak uwagi na rozwój całkowitej osoby.** Nauka skoncentrowana wyłącznie na konkurencji może zaniedbywać inne aspekty rozwoju ucznia, takie jak umiejętności społeczne, zdrowie emocjonalne i rozwój charakteru.
- **Motywacja wewnętrzna vs. zewnętrzna.** Konkurencja często działa na zasadzie zewnętrznej motywacji (np. nagrody, uznanie), podczas gdy długotrwała motywacja i pasja często wynikają z wewnętrznych źródeł.

Konkurencja może być istotnym elementem w procesie nauki, ale nie powinna być jedynym. Ważne jest, aby znaleźć równowagę między rywalizacją a współpracą oraz zwrócić uwagę na całościowy rozwój ucznia, obejmujący zarówno aspekty edukacyjne, jak i społeczne oraz emocjonalne.

Szkoła, która promuje kreatywność, autonomię i samodzielność oraz uczy odpowiedzialności i zaufania uczniów do własnych kompetencji, może w znacznym stopniu spełnić ten warunek szkoły dostępnej dla wszystkich.

Podsumowanie

Jako podsumowanie przedstawiamy kilka najważniejszych wniosków i wskazówek dla wszystkich, którzy chcą efektywnie oceniać i różnicować nauczanie w klasie, aby lepiej sprostać indywidualnym potrzebom uczniów (Wormeli, 2006):

Różnicowanie w ocenianiu. Warto podkreślać wagę różnicowania procesu oceniania w klasie. Nie wszyscy uczniowie mają takie same umiejętności, tempo rozwoju i potrzeby. Nauczyciele powinni dostosowywać swoje metody oceniania do indywidualnych potrzeb uczniów.

Rozróżnienie między ocenianiem a oceną. Ocenianie powinno być procesem pozyskiwania informacji o postępach ucznia, natomiast ocena powinna być rozumiana jako przypisanie wartości lub punktu odniesienia dla

osiągnięć ucznia. Dostrzeganie tej różnicy może prowadzić do bardziej efektywnego procesu oceniania.

Brak jednego sposobu oceniania. Ocenianie to wiele form weryfikacji poziomu wiedzy i umiejętności uczniów oraz opisanie ich zachowania. Nie istnieje jedno uniwersalne podejście do oceniania. Różny sposób dostosowania wymagań edukacyjnych wymaga stworzenia różnych warunków oceniania poziomu ich spełnienia przez uczniów.

Eliminacja kar za błędy w procesie uczenia się. Kary, takie jak np. odejmowanie punktów lub stawianie negatywnych ocen za błędy w czasie uczenia się, nie sprzyjają procesowi doskonalenia swojej wiedzy i umiejętności. Zamiast tego, nauczyciele powinni skupić się na dostarczaniu informacji zwrotnych, które pomogą uczniom zrozumieć błędy i je poprawić.

Równość i sprawiedliwość w ocenianiu. W procesie oceniania ma znaczenie równość i sprawiedliwość. Ocenianie powinno uwzględniać różnorodność uczniów i nie prowadzić do dyskryminacji ze względu na różnorodne potrzeby i możliwości.

Ocenianie uczniów nie jest łatwe. Zwłaszcza w zróżnicowanej klasie. Dlatego też nauczyciele powinni otrzymywać wsparcie od swojego dyrektora – lidera nauczania w szkole, szkolnych specjalistów, placówek doskonalenia nauczycieli czy innych instytucji, aby zaplanować i pracę z uczniami, i ocenianie uczniów adekwatnie do ich indywidualnej sytuacji.

Bibliografia

Andrade, H. L., & Valtcheva, A. (2009). Promoting learning and achievement through self-assessment. *Theory into Practice*, 48(1), 12-19.

Black, P., Wiliam, D. (1998). Inside the black box: Raising standards through classroom assessment. *Phi Delta Kappan*, 80(2), 139-148.

Boud, D., Falchikov, N. (2006). Aligning assessment with long-term learning. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 31(4), 399-413.

- Brookhart, S. M. (2013). *How to assess higher-order thinking skills in your classroom*, ASCD.
- Brookhart, S. M., & Guskey, T. R. (2007). Achievement Effects of High School Reform. *Research in the Schools*, 14(1), 803-848.
- Guskey, T. R. (2011). Five Obstacles to Grading Reform. *Educational Leadership*, 69(3), 16-21.
- Hattie, J., Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112.
- Hattie, J. (2015). *Widoczne uczenie się dla nauczycieli*. Warszawa: Wydawnictwo CEO.
- Marzano, R. J. (2012). *Sztuka i teoria skutecznego nauczania*. Warszawa: Wydawnictwo CEO.
- Moss C. M., Brookhart S. M. (2014). *Cele uczenia się*. Warszawa: Wydawnictwo CEO.
- Pellegrino, J. W., Chudowsky, N., & Glaser, R. (2001). *Knowing What Students Know: The Science and Design of Educational Assessment*. Washington DC: National Academies Press.
- Sterna, D. (2016). *Uczę się uczyć*. Warszawa: Wydawnictwo CEO.
- Topping, K. J. (2009). Peer assessment. *Theory into practice*, 48(1), 20-27.
- Wormeli, R. (2006). *Fair Isn't Always Equal: Assessing & Grading in the Differentiated Classroom*. Stenhouse Publishers.

Przepisy prawa:

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tj. Dz.U. z 2022 r., poz. 2230 ze zm.).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2017 r. Prawo oświatowe (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 900 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych[1] (Dz. U. z 2019 r., poz. 373 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów w publicznych szkołach artystycznych (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 147).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356 ze zm.).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 1798).